

ПРОБЛЕМА ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА У СВІТІ

Розкрито суть та зміст поняття "домашнє насильство", як суспільно небезпечного діянням одного з членів сім'ї, пов'язаного з іншим членом сім'ї, спрямованого порушити його права та свободи як окремого громадянина, тим самим призводячи до його морального, фізичного або психологічного болю. Проаналізовано ознаки, види домашнього насильства, типи насильників у сім'ї. Узагальнено причини, що призводять до домашнього насильства: а) соціальні; б) економічні; в) психологічні; г) педагогічні; д) соціально-педагогічні; е) політичні; є) правові; ж) соціально-медичні; з) фізіологічні та медичні.

Ключові слова: домашнє насильство, фізичне насильство, сексуальне насильство, психологічне насильство, ознаки, види насильства.

Раскрыты суть и содержание понятия "домашнее насилие", как общественно опасного деяния одного из членов семьи, связанного с другим членом семьи, направленного на то, чтобы нарушить его права и свободы как отдельного гражданина, тем самым приводя к его нравственной, физической или психологической боли. Проанализированы признаки, виды домашнего насилия, типы насильников в семье. Обобщены причины, приводящие к домашнему насилию: а) социальные; б) экономические; в) психологические; г) педагогические; д) социально-педагогические; е) политические; ё) правовые; ж) социально-медицинские; з) физиологические и медицинские.

Ключевые слова: домашнее насилие, физическое насилие, сексуальное насилие, психологическое насилие, признаки, виды насилия.

This article reveals the essence and meaning of the concept of "domestic violence", which is a socially dangerous act of one family member related to another family member, aimed at violating his rights and freedoms as an individual citizen, thereby leading to his moral, physical or psychological pain. There were signs of domestic violence. Signs, types of domestic violence, types of domestic violence have been identified. The reasons leading to domestic violence are generalized: a) social; b) economic; c) psychological; d) pedagogical; e) socio-pedagogical; f) political; g) legal; g) socio-medical; h) physiological and medical.

Key words: domestic violence, physical violence in the family, sexual violence in the family, psychological violence in the family, signs of domestic violence, types of violence, types of abusers, causes of domestic violence, offenses, liability.

Постановка проблеми. Сьогодні проблема домашнього насильства є досить поширеною проблемою сучасності, а також однією з найрозповсюдженіших у світі форм порушення прав людини. Домашнє насильство вважається серйозною проблемою кожної країни. Тривалий час було заборонено втручання держави у особисте та приватне життя осіб, але тепер всі дотримуються думки, що будь-яка особа не залежно від статі, віку, стану здоров'я чи будь-яких інших чинників має право на ефективний захист від усіх форм та проявів насильства, у тому числі захист від насильства, що вчиняється з боку членів сім'ї чи інших близьких осіб. Такого насилля найчастіше зазнають жінки всіх вікових і соціально-економічних груп та діти [1, с. 4].

Аналіз основних досліджень і публікацій. Проблеми порушення прав людини у вигляді вчинення насильницьких дій досліджували такі науковці, як Ю.М. Антонян, В.М. Бондаровська, К.А. Гурковська, Н.А. Джужа, Я.І. Гілінський, В.С. Малишев, Ю.І. Саєнко, Т.А. Сидоренкова,

В.М. Кудрявцев, Г.О. Христова, Н.Б. Шамрук, Єжі Меллібрда, Гуменникова Т.Р., Метіль А.С. Питання домашнього насильства вивчалось також зарубіжними авторами: А. Робертс, Д. Доджл, М. Росс та ін.

Сам термін «домашнє насильство» на сьогодні є досить поверховим. Недостатнім є розуміння того, що міститься у понятті «насильство», коли говориться про застосування його у родині між її членами. Найчастіше під домашнім насильством розуміють безпосереднє застосування насильства одного члена сім'ї по відношенню до іншого, наприклад, насильство батьків над дитиною, дорослої дитини над батьками, чоловіків над жінками тощо.

Отже, насильство – це комплексне явище. Комплексність цього явища проявляється в існуванні різних типів насильства в залежності від характеру травм. Дехто з дослідників визначають насильство як емоційну або фізичну образу чи фізичну загрозу в середині сім'ї, інші – як фізичну або ж сексуальну образу під потужним психологічним тиском. Фахівці центру «АННА» (Асоціація «Ні Насильству») мають наступне визначення терміну «домашнє насильство»: «... повторюваний зі збільшенням частоти цикл фізичної, сексуальної, словесної, емоційної та економічної образи з метою контролю, залякування, навіювання почуття страху...» [3].

Під домашнім насильством мають на увазі систему поведінки однієї людини з метою збереження влади й контролю над іншою людиною. Насильство в сім'ї розвивається циклічно: одна з головних особливостей домашнього насильства – це те, що воно являє собою інциденти (патерни) множинних видів насильства (фізичного, сексуального, психологічного та економічного), які повторюються [2].

На відміну від іншого виду насильства, домашнє – має такі обов'язкові ознаки насильства в сім'ї:

- 1) особами, що страждають від сімейного насильства, можуть бути тільки члени сім'ї;
- 2) діяння насильника повинне бути протиправним;
- 3) діяння призвело або могло призвести до порушення прав члена сім'ї як людини та громадянина;

4) вина насильника має виявлятися у формі умислу, а не необережності [2].

Найчастіше в сім'ях виділяють такі види насильства:

- між подружжям (чоловік – жінка, у більшості випадків насильство здійснює чоловік, але зустрічаються протилежні випадки);
- між батьками і неповнолітніми дітьми (насильство можуть здійснювати як батько, так і мати);

- між дорослими дітьми та батьками (насильство можуть чинити як дорослі діти стосовно батьків, так і навпаки, хоча перший випадок є більш розповсюдженим). Досить типовою є ситуація, коли діти, які виросли в атмосфері насильства, встановлюють свої стосунки з батьками на тих же засадах насильства. Насильницьке ставлення до батьків може виникнути і в сім'ях, де діти виросли в атмосфері уседозволеності;

- між дітьми в одній родині (така поведінка, як правило, виникає на фоні насильницьких стосунків між дорослими членами родини і можуть мати різноманітний характер

- старші діти можуть скоювати насильство над молодшими, брати над сестрами, діти можуть об'єднуватися для насильства над кимось одним із дітей);

- насильство між іншими членами сім'ї: між тещею або тестем і зятем, свекром або свекрухою і невісткою, онуками та дідусем або бабусею тощо [4].

Якщо брати до уваги поведінку осіб, які чинять домашнє насильство, то можна виділити такі типи насильників:

- регресивний тип, який за низького рівня власної гідності не вміє контролювати свої потяги та бажання, втрачає межі дозволеного під час виконання функції розпорядника в родині;

- морально нерозбірливий тип, якому притаманні брутальна поведінка та жорстоке ставлення до членів сім'ї, примушуванням їх вступати в сексуальний контакт із застосуванням фізичної сили, використовуючи безпорадний стан жертви;

- сексуально нерозбірливий тип, що не має жодних моральних принципів, меж і правил у сексуальному задоволенні своїх потреб;

- неадекватний тип – соціопати, які не підпорядковуються соціальним нормам і ставляться до членів сім'ї як до власності, яка не становить жодної моральної цінності та не має права на особистісні вияви [5].

Єжі Меллібрда, досліджуючи тему домашнього насильства зробив висновки, що можна виділити такі ознаки насильства:

- насильство завжди здійснюється за попереднього наміру, тобто умисно. Це означає, що особа, яка вчинила насильство, усвідомлювала або повинна була усвідомлювати характер вчинюваних нею дій або бездіяльності, передбачала або могла передбачити (виходячи з її фізичного і психічного стану) можливість настання таких шкідливих наслідків, як заподіяння моральної шкоди, шкоди фізичному або психічному здоров'ю іншого члена сім'ї. Необхідно відзначити, що вчинення насильства у стані алкогольного сп'яніння не виключає можливості особи усвідомлювати і передбачати настання шкідливих наслідків. Згідно з Кримінальним кодексом України особа, яка скоїла злочини в стані сп'яніння внаслідок вживання алкоголю, наркотичних засобів або інших одурманюючих засобів, підлягає кримінальній відповідальності;

- дії унеможливають ефективний самозахист. Найчастіше люди, які вчиняють насильство, мають певні переваги – це може бути вік, фізична сила, економічно вигідніше положення тощо. Наприклад, вчитель знущається над учнем, змушуючи його робити ганебні вчинки перед всім класом, маючи перевагу у віці, посаді, статусі;

- дії порушують права і свободи особи. Кривдник завжди намагається контролювати свою жертву, тим самим обмежуючи права та свободи. Наприклад, якщо жінка не хоче, не може саме зараз мати інтимні стосунки зі своїм партнером, а він наполягає, ображає, погрожує і врешті-решт отримує бажане – це насильницька дія;

- насильницькі дії спричиняють шкоду (фізичну, морально-психологічну, матеріальну) іншій особі. Наслідком від насильницької дії завжди є шкода – це можуть бути і матеріальна втрата (вкрадені гроші, відібрана частина спільно заробленого майна), і ушкодження (синці, переломи), і погіршення емоційного стану (сором, страх, пригнічення). Наприклад, шкодою від шантажу може стати депресія, спроба самогубства [6].

Гуменникова Т.Р. та Метіль А.С. виділяють такі причини, що призводять до домашнього насильства:

- соціальні (напруження, конфлікти, насильство в суспільстві; пропагування в засобах масової інформації насильства як моделі поведінки);

- економічні (матеріальні нестатки; відсутність гідних умов життя та одночасно – відсутність умов для працевлаштування і заробітку грошей; економічна залежність; безробіття);

- психологічні (стереотипи поведінки);

- педагогічні (відсутність культури поведінки – правової, моральної, громадянської, естетичної, економічної, трудової);

- соціально-педагогічні (відсутність усвідомленого батьківства, сімейних цінностей у суспільстві, позитивної моделі сімейного життя на засадах гендерної рівності, сімейного виховання на основі прав дитини);

- правові (ставлення до насильства як до внутрішньої сімейної проблеми, а не як до негативного суспільного явища, до членів сім'ї – як до власності; недостатня правова свідомість);

- політичні (схильність до гендерних стереотипів; недостатній пріоритет проблем сім'ї та гендерної рівності; увага до материнства й дитинства, а не до сім'ї загалом; брак уваги до батьківства, чоловіків);

- соціально-медичні (відсутність репродуктивної культури у населення, відповідального батьківства, системи сімейних лікарів; алкоголізм, наркоманія, агресія тощо);

- фізіологічні та медичні (порушення гормонального фону, обміну речовин, швидкості реакцій; прийом збуджувальних лікарських препаратів; хвороби нервової системи тощо) [7, с. 13].

Домашнє насильство – це проблема не якоїсь окремої країни, а всього світу. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я, у 2018 році кожна шоста жінка зазнала насильства в сім'ї. Відповідно до цих же даних, ця проблема є більш гострою для економічно слабо розвинених країн, при цьому жінки в цих країнах із більшою вірогідністю визнають таке насильство над собою виправданим. 62% убивств жінок у США було вчинено їхніми чоловіками. У Перу 70% усіх зареєстрованих злочинів становить фізичне насильство в сім'ї [8].

За даними Організації економічного співробітництва та розвитку за 2019 рік, законодавство жодної з країн світу не захищає повністю жінок та дітей від домашнього насильства, а в деяких державах це взагалі не є злочином (Екваторіальна Гвінея). Понад 80% жінок в Афганістані віком до 50 років допускають сімейне насильство, у Гвінеї – 92% (Табл. 1).

Найбільш врегульованим з точки зору захисту від різних форм домашнього насильства у порівнянні до інших країн є законодавство Австрії, Греції, Ірландії та Португалії. Водночас, у Мальті для жіночого та дитячого населення домашнє насильство є абсолютно неприйнятним.

Таблиця 1

Відсоткове співвідношення домашнього насильства у світі

Країна/ Показник	Відсоток осіб віком 15-49 років, які виправдовують застосуван- ня насильства у сім'ї в окремих випадках	Відсоток осіб, які хоча б раз у житті зазнавали фізичного та/або сексуального насильства в сім'ї
Норвегія	9,9%	27%
Німеччина	19,6%	22%
Велика Британія	10,2%	29%
Швейцарія	15,2%	9,8%
Росія	23,3%	19,6%
Україна	2,9%	13,2%
Гвінея	92,1%	80%
Пакистан	42,2%	85%
Афганістан	80,2%	60,8%
Мальта	0%	15%
США	11%	35,6%

Джерело: розроблено авторами за даними [9]

Найменшу кількість жінок, які хоча би раз зазнавали будь-якої форми домашнього насильства, відзначено в Канаді (1,9%), найбільшу – в Пакистані (85%) [9].

Що стосується України, то за даними Нацполіції за 2018 рік, кількість звернень із повідомленнями про домашнє насильство перевищила 115 тис., із них 1418 – від дітей. Складено 99,5 протоколів про адміністративні правопорушення, передбачені статтею 173-2 Кодексу про адміністративні правопорушення.

За 2018 рік було відкрито 1029 кримінальних проваджень, за якими 783 особи визнані винними у здійсненні кримінального правопорушення, пов'язаного з домашнім насильством.

За статистикою, у 2018 та 2019 роках більшість потерпілих від домашнього насильства – жінки, а серед винних – чоловіки. Фізичного та сексуального насильства в Україні щороку зазнає приблизно 1 мільйон жінок, при цьому звертаються до поліції максимум 10% із них.

Щорічно в Україні гинуть 600 жінок від домашнього насильства. Для порівняння, середньорічна кількість жіночих смертей внаслідок військових дій – 174.

18% чоловіків в Україні вважають, що мають право побити жінку, якщо вона зрадила. У той же час, інше дослідження щодо сприйняття та виправдування жінками насильства над собою показало, що 22% українок вважають, що в окремих випадках заслужили насильство.

Від 1 до 3 млн дітей в Україні стають свідками або жертвами домашнього насильства, зокрема, психологічного. Кожен десятий українець вважає, що «шльопнути» дитину по сідниці – не є насильством у певних випадках. Лише третина українців сприймає демонстративне ігнорування дитини як насильство.

Водночас, за даними Фонду народонаселення ООН, організації «Ла Страда Україна» та Женевського центру демократичного контролю за збройними силами, 38% суддів і 39% прокурорів вважають домашнє насильство «приватною справою», 59% правоохоронців вважають більшість повідомлень про домашнє насильство неправдивими, до 84% поліцейських ставлять у пріоритет примирення, а не покарання, до 62% правоохоронців вважають, що багато жертв згвалтування самі в цьому винні [10].

Для того, щоб уникнути домашнього насильства держава повинна регулювати і карати такі діяння. Наприкінці 2017 року в Україні був ухвалений закон, що вносить зміни до Кримінального кодексу України, покликані реалізовувати положення Конвенції Ради Європи про запобігання і боротьбу з насильством стосовно жінок і домашнім насильством.

Зокрема, до Кримінального кодексу внесено Статтю 126-1 «Домашнє насильство» та Статтю 151-2 «Примушування до шлюбу». У 2018 році набули чинності окремі положення цього закону, тоді як остаточної чинності документ набув тільки на початку 2019 року.

До цього в Україні не існувало нормативно-правового терміну та кримінального правопорушення «домашнє насилля»; відповідні дії кваліфікували як адміністративне правопорушення. Водночас, з метою закріплення основних напрямів реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству Верховна Рада ухвалила відповідний закон. Відповідно до Закону України «Про запобігання та протидії домашньому насильству», домашнє насильство – це дії фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, скоєні в родині чи в межах місця проживання, які призводять до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи.

Відповідальність за вчинення домашнього насильства передбачає покарання у вигляді громадських робіт на строк від 150 до 240 годин або арешт на строк до 6 місяців. Але окрім цього, злочинцю, який вчинив дії будь-якої форми домашнього насильства, тепер загрожує обмеження волі на строк до 5 років або позбавлення волі до 2 років. Тобто, тепер кривдник може отримати реальне покарання та опинитися за ґратами.

На додаток, тепер суд може накласти на особу, що здійснила чи підозрюється у вчиненні домашнього насильства, низку обмежувальних заходів. Наприклад, злочинцю можуть заборонити спільно проживати з постраждалим, обмежити спілкування з дитиною, заборонити наближатись до потерпілої особи на визначену відстань тощо.

Окрім цього, засудженого чи підозрюваного у вчиненні цього кримінального правопорушення можуть зобов'язати пройти програму для кривдників. Відповідні обмежувальні заходи правоохоронці тепер зможуть вживати у терміновому порядку з метою забезпечення безпеки постраждалої особи.

Враховуючи викладене, необхідно розуміти, що проблема сімейного насильства на сьогодні надзвичайно важлива передусім тому, що сім'я є основою суспільства. Тому вона має перебувати під особливим захистом держави. Саме тому приведення у відповідність до положень актів права ЄС переліку підстав, за якими забороняється домашнє насильство, включаючи заборону дискримінації на ґрунті сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності, розширення переліку форм дискримінації є запорукою того, що Україна успішно витримає тест на відданість європейським цінностям. Адже захист і безпека будь-якої людини як у публічній площині, так й у сфері сімейних відносин, є безумовним пріоритетом сучасної європейської держави.

Список використаних джерел:

1. Судовий розгляд справ, пов'язаних з вчиненням насильства в сім'ї в Україні: проблеми відповідності міжнародним стандартам та шляхи вдосконалення: науково-практичний посібник / Євсюкова М.В. та ін. ; за заг. ред. Шаповалової О.А., Павлиш С.О., Київ : ТОВ «Компанія «Вайте», 2011. 196 с.
2. Грабська І. А. Насильство в подружніх відносинах. Практична психологія і соціальна робота. К., 1998. № 9. С. 20–23.
3. Забеліна Т.А. Жінка та насильство. М. :ЭКСМО-Пресс, 2001. С. 105.
4. Чайка В.В. Соціальна обумовленість криміналізації насильства в родині. *Молодий вчений*. 2017. № 4 (56). С.104-107.
5. Миронюк Т.В. Правове регулювання запобігання гендерному насильству. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 3 (108). С.121- 132.
6. Косенко С.С. Насильство в сім'ї, його види та мотиви. *Право*. 2015. Вип. 28, Серія Економіка і прав. С. 164-167.
7. Гуменникова Т.Р., Метіль А.С. Характеристика домашнього насильства: відповідальність і наслідки. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2017. № 35, Серія Юриспруденція, том 2. С. 12-14.
8. Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ). URL: <https://www.who.int/ru/news-room/fact-sheets/detail/violence-against-children>.
9. Організації економічного співробітництва та розвитку. URL: <https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=GIADB2019>.
10. Фонд народонаселення ООН. URL: <https://newjustice.org.ua/wp-content/uploads/2019/03/Curriculum-Adjudicating-Domestic-Violence-Cases.pdf>.
11. Запобігання та боротьба з насильством щодо жінок та домашнім насильством в Україні. URL: http://pravo.org.ua/files/Criminal%20justice/Legislative_Assessment_Report_UA.pdf.

12. Криміналістична характеристика та основи розслідування вимагання, пов'язаного із застосуванням насильства над потерпілим: [монографія] / Олена Романівна Лужецька, Володимир Іванович Завидняк, Ігор Васильович Грицюк. – Ірпінь: Університет ДФС України, 2017. – 194 с.

13. Грицюк І.В. Право потерпілого на відшкодування (компенсацію) шкоди, завданої кримінальним правопорушенням / І.В. Грицюк // Науковий вісник Національного університету державної податкової служби України (економіка, право). – Ірпінь, 2014. – № 2 (65). – С. 133-138.

14. Грицюк І.В. Запобіжні заходи в системі заходів процесуального забезпечення участі осіб у досудовому розслідуванні / І.В. Грицюк // Право.ua: наук.-практ. журн. з проблем конституц., цивіл., кримінал., екол. та ін. галузей права / Харк. нац. ун-т внутр. справ, Кримін. асоц. України, Київ. міжн. ун-т, Міжрегіон. акад. упр. персоналом, Західно-регіон. асоц. клубів ЮНЕСКО, Нац. акад. прав. наук України. – Київ: Юнеско, 2015. – № 3. – С. 84-87.

УДК 343

СТРЕЛЮК Я.В.

ДОСВІД ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН У ЗАПОБІГАННІ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ У ПЕНІТЕНЦІАРНИХ УСТАНОВАХ

У статті розкрито іноземний досвід запобігання кримінальним правопорушенням у пенітенціарних установах зарубіжних країн. Зазначено, що міжнародна інтеграція співпраці – один із найважливіших факторів сучасного вивчення міжнародного досвіду запобігання кримінальним правопорушенням у пенітенціарних установах зарубіжних країн. Встановлено, що використання в Україні традиційних форм і методів впливу на засуджених, які вчиняють нові кримінальні правопорушення, доцільним є апробація новітніх підходів в організації їхнього запобігання на підставі досвіду окремих пенітенціарних установ, що довели свою ефективність.

Ключові слова: іноземний досвід, запобігання, правопорушення, засуджений, пенітенціарна установа, зарубіжна країна.

В статье раскрыто иностранный опыт предотвращения уголовных правонарушений в пенитенциарных учреждениях зарубежных стран. Отмечено, что международная интеграция сотрудничества - один из важнейших факторов современного изучения международного опыта предотвращения уголовных правонарушений в пенитенциарных учреждениях зарубежных стран. Установлено, что использование в Украине традиционных форм и методов воздействия на осужденных, совершающих новые уголовные правонарушения, целесообразным является апробация новых подходов в организации их предотвращения на основании опыта отдельных пенитенциарных учреждений, доказали свою эффективность.

Ключевые слова: иностранный опыт, предотвращение, правонарушения, осужденный, пенитенциарное учреждение, зарубежная страна.

The reform of the prison system in Ukraine shows that it is characterized by a constant increase in the study of the best foreign experience in various areas. Nor is there an exception to the study of positive experiences in the prevention of criminal offences in penitentiary institutions in foreign countries, with the possible subsequent introduction into the national legislation of the country and its implementation in practice.